

Een Belgisch klimaatplan met respect voor de mensenrechten in Noord en Zuid

Contact: Alba Saray Pérez Terán, Climate Change and Innovation Officer,
Alba.Saray.Perez.Teran@oxfam.org

Oxfam Solidariteit-Solidariteit

Vier-Windenstraat 60, 1080 Brussel, België

T: +32(0)2 501 67 53 | Twitter: [@oxfam_sol](https://twitter.com/oxfam_sol) | <http://www.oxfamsol.be/>

Met de Overeenkomst van Parijs hebben 195 landen zich in 2015 verbonden tot de invoering van ambitieuze en rechtvaardige klimaatoplossingen. Om die verbintenis na te komen, actualiseert de Europese Unie haar klimaat- en energiekader voor 2030. Een van de nieuwe wetten is de Verordening rond de governance van de energie-unie¹, die de lidstaten van de Unie vraagt om uiterlijk in december 2019 na een voorafgaande openbare raadpleging hun nationaal energie- en klimaatplan (NEKP) aan de Commissie voor te leggen. België heeft zijn plan in december 2018 voorgesteld en in juni en juli 2019 een openbare raadpleging georganiseerd.

Dit memorandum is het antwoord van Oxfam-Solidariteit op deze raadpleging. Het bevat oriëntaties, maatregelen en beleidsinstrumenten met het oog op de uitvoering van de Overeenkomst van Parijs in samenhang met de nieuwste wetenschappelijke informatie van met name de Intergouvernementele Werkgroep inzake Klimaatverandering (IPCC) en andere groepen van experts. **Onze input focust in het bijzonder op de impact van het Belgische klimaatbeleid op het Zuiden, aangezien de Europese Commissie specifiek heeft verzocht om dit aspect in aanmerking te nemen².**

¹VERORDENING (EU) 2018/1999 VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 11 december 2018 inzake de governance van de energie-unie en van de klimaatactie, tot wijziging van Richtlijn 94/22/EG, Richtlijn 98/70/EG, Richtlijn 2009/31/EG, Verordening (EG) nr. 663/2009, Verordening (EG) nr. 715/2009, Richtlijn 2009/73/EG, Richtlijn 2009/119/EG van de Raad, Richtlijn 2010/31/EU, Richtlijn 2012/27/EU, Richtlijn 2013/30/EU en Richtlijn (EU) 2015/652 van de Raad, en tot intrekking van Verordening (EU) nr. 525/2013.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?qid=154662235198&uri=CELEX%3A32018R1999>

²Zie punten 25 en 45 van de overwegingen van de VERORDENING 2018/1999, overgenomen in het punt "Focus op de SDG's" van dit advies.

Inhoud

Klimaatplannen die de mensenrechten eerbiedigen en coherent zijn met de internationale ontwikkelingssamenwerking 2

Focus op de SDG's (1) Armoede, (2) Voedselzekerheid (5) Genderrechtvaardigheid	4
1. Het NKEP mist ambitie en houdt geen rekening met zijn impact op het Zuiden	5
2. De huidige maatregelen dreigen de genderongelijkheid te vergroten	6
3. Maatregelen met een weerslag op de toegang tot land en op de voedselzekerheid	9
4. Mogelijke alternatieven voor de voedingssector	12
AANBEVELINGEN	16

Klimaatplannen die de mensenrechten eerbiedigen en coherent zijn met de internationale ontwikkelingssamenwerking

De mensenrechten zijn op twee niveaus relevant voor het klimaatbeleid. **Ten eerste moet men zich afvragen in welke mate de door de mens veroorzaakte klimaatverandering op zich een schending van de mensenrechten is.** De droogtes die met de klimaatopwarming gepaard gaan, hebben gevolgen voor de voedselzekerheid. De schommeling van de neerslag en de verzilting van meren en rivieren bedreigen de bevoorrading met drinkwater. De extreme weersverschijnselen vormen een directe bedreiging van het leven en de gezondheid en vernietigen de woningen. De klimaatverandering heeft dus een directe en schadelijke impact op de grondrechten en de mensenrechten die in de internationale overeenkomsten en vaak ook in de nationale grondwetten opgenomen zijn. Jaren geleden merkte het Hoge Commissariaat voor de Mensenrechten (UNHRC) al op: "*de impact van de klimaatverandering heeft een groot aantal directe en indirecte implicaties voor het effectieve genot van de mensenrechten ...*"³

Ten tweede moeten de maatregelen tegen de klimaatverandering overeenstemmen met de principes van de mensenrechten. De geplande maatregelen zullen zeker een impact hebben op het sociaaleconomische weefsel in België, met betrekking tot onder meer de gezondheid van de mens, de werkgelegenheid, het armoedeniveau en de toegang tot onderwijs. Bovendien bevat het beleid maatregelen met een weerslag buiten onze grenzen, zoals het gebruik van biobrandstoffen, het beheer van het luchttransport of de normen voor geïmporteerde producten, zodat het Klimaatplan ook een impact zal hebben in landen buiten de Europese Unie en in de landen van het Zuiden.

Vanuit deze twee perspectieven hebben de **ondertekenaars van de Overeenkomst van Parijs specifieke bepalingen aangaande de mensenrechten opgenomen.** De overwegingen van de Overeenkomst verklaren met name het volgende:

---

³ UNCHR. 2015. Understanding Human Rights and Climate Change. Submission of the Office of the High Commissioner for Human Rights to the 21st Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change. <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/ClimateChange/COP21.pdf>

"Beseffende dat klimaatverandering een gemeenschappelijke zorg voor de mensheid is, en dat de Partijen bij hun optreden om klimaatverandering tegen te gaan hun respectieve verplichtingen betreffende mensenrechten⁴, het recht op gezondheid, de rechten van inheemse volken, lokale gemeenschappen, migranten, kinderen, personen met een handicap en mensen in kwetsbare situaties, en het recht op ontwikkeling, alsmede de genderrechtvaardigheid, de empowerment van vrouwen en de intergenerationele solidariteit dienen te eerbiedigen, te bevorderen en in aanmerking te nemen."

Ook de Europese wetgeving erkent deze verbanden: de Europese Verordening die de inhoud van het NKEP bepaalt, neemt de overwegingen van de Overeenkomst van Parijs over en wijst op de noodzaak om rekening te houden met de mensenrechten, de genderrechtvaardigheid en de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (Sustainable Development Goals, hierna SDG's). Artikelen 25 en 45 van de overwegingen stellen:

*"De lidstaten dienen ervoor te zorgen dat de geïntegreerde nationale energie- en klimaatplannen **consistent zijn met en bijdragen tot de verwezenlijking van de doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling van de Verenigde Naties**". (Punt 25 van de overwegingen)*

*"In de Overeenkomst van Parijs wordt bevestigd dat de partijen bij hun optreden om klimaatverandering tegen te gaan hun respectieve verplichtingen betreffende mensenrechten en genderrechtvaardigheid dienen te eerbiedigen, te bevorderen en in aanmerking te nemen. Daarom **moeten de lidstaten de aspecten mensenrechten en genderrechtvaardigheid op adequate wijze opnemen in hun geïntegreerde nationale energie- en klimaatplannen en hun langetermijnstrategieën**. Door middel van hun tweejaarlijkse voortgangsverslagen moeten zij informatie verstrekken over de manier waarop de uitvoering van hun geïntegreerde nationale energie- en klimaatplannen bijdraagt aan het bevorderen van zowel de mensenrechten als genderrechtvaardigheid."* (Punt 45 van de overwegingen)

De Verordening bepaalt ook de noodzaak om het concept "billijke transitie" te integreren, in sectie 5 "Effectbeoordeling van geplande beleidslijnen en maatregelen" en meer bepaald in punt 5.2 *"Macro-economisch beleid, en voor zover doenlijk, gezondheidsbeleid, milieu-, werkgelegenheids- en onderwijsbeleid, vaardigheden en sociale effecten, waaronder de **aspecten van "billijke transitie"** (in termen van kosten en baten en kosteneffectiviteit), van de geplande beleidslijnen en maatregelen als beschreven in deel 3, ten minste tot en met het laatste jaar van de looptijd van het plan, met inbegrip van een vergelijking met prognoses op basis van bestaande maatregelen en beleidslijnen"* (pagina 54 van de Verordening).

Het evaluatierapport van de Europese Commissie⁵ benadrukt deze aspecten eveneens:

Het vraagstuk van een sociaal billijke transitie zou beter kunnen worden opgenomen in het geheel van het NKEP, met inachtneming van de sociale impact en de impact op de werkgelegenheid, bijvoorbeeld als gevolg van de veranderingen in de sectoren/industrieën en de weerslag op de competenties, de distributie-effecten

⁴Het is gebruikelijk om in officiële teksten de termen "gendergelijkheid" en "genderbillijkheid" aan te treffen in plaats van de term "genderrechtvaardigheid". Wij geloven dat dit gebruik de discussies en theoretische ontwikkelingen van de afgelopen decennia negeert. Bijvoorbeeld: de term 'genderbillijkheid' wordt soms op een manier gebruikt die stereotypen over de rol van vrouwen in de samenleving in stand houdt, wat suggereert dat vrouwen 'eerlijk' moeten worden behandeld in overeenstemming met de rollen die zij vervullen. Dit begrip dreigt de ongelijke genderverhoudingen in stand te houden en gender stereotypen die schadelijk zijn voor vrouwen te versterken. Om deze reden hebben we ervoor gekozen om de term "genderrechtvaardigheid" te gebruiken en de officiële vertalingen dienovereenkomstig vertaald.

⁵European Commission, 2019. Assessment of the draft National Energy and Climate Plan of Belgium accompanying the document "Commission Recommendation on the draft integrated National Energy and Climate Plan of Belgium covering the period 2021-2030" Brussels, 18.6.2019 SWD(2019) 211 final https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/be_swd_en.pdf

(met inbegrip van de energiearmoede) en de recycling van de opbrengsten. Het plan vermeldt de noodzaak van onderwijs en opleiding slechts in algemene termen. Het voorziet onderwijs en opleiding voor bepaalde beroepen en bepaalde sectoren, maar het zou nuttig zijn om deze aspecten meer gedetailleerd te behandelen. (pagina 14)

Het ontwerp van NKEP bevat geen evaluatie van de impact van de geplande beleidslijnen en maatregelen. De evaluatie in het definitieve plan zou een beoordeling moeten omvatten van de macro-economische impact en, in de mate van het mogelijke, van de impact op de gezondheid, het milieu, de werkgelegenheid en het onderwijs, de competenties en de samenleving, met inbegrip van de transitieaspecten. (pagina 16)

De integratie van de mensenrechten in het Belgische klimaatbeleid is trouwens een van de specifieke eisen van de Belgische parlementen, zoals vermeld in de interparlementaire resolutie van 20 oktober 2018 over het klimaatbeleid van België⁶:

De resolutie vraagt de federale, gewestelijke en gemeenschapsoverheden (...) het klimaatbeleid te laten voldoen aan duurzaamheidscriteria die garanderen dat milieu en mensenrechten gerespecteerd worden en die een duurzame exploitatie van grondstoffen waarborgen. (pagina 9, artikel 29)

Oxfam treedt het advies van de Europese Commissie en van de Belgische parlementen bij en stelt ook vast dat de aspecten mensenrechten, genderrechtvaardigheid en bijdrage aan de SDG's volledig ontbreken in het Plan, niettegenstaande een verwijzing naar de strategie op lange termijn van het Vlaams Gewest, "Visie 2050"⁷. Dit komt niet alleen tot uiting in de algemene benadering van het Plan maar ook specifieke beleidsmaatregelen zoals de bevordering van het gebruik van biobrandstoffen. De volgende secties gaan dieper in op deze aspecten.

Focus op de SDG's (1) Armoede, (2) Voedselzekerheid (5) Genderrechtvaardigheid

In september 2015 hebben de lidstaten van de VN een universeel programma goedgekeurd – Onze wereld transformeren: Agenda 2030 voor Duurzame ontwikkeling – om dringend gedurfde, transformerende maatregelen te nemen die nodig zijn om de wereld een duurzame en veerkrachtige koers te doen varen. Op basis van een participatief proces werden 17 SDG's goedgekeurd⁸. Ze omvatten 169 doelstellingen ten gunste van de mensen, de welvaart, de vrede, de samenwerking en de planeet. De SDG's willen armoede, honger, ongelijkheid en andere maatschappelijke problemen elimineren en tegelijkertijd het milieu beschermen.

Veel instanties worden zich meer en meer bewust van de verbanden tussen het beleid tegen de klimaatverandering en de SDG's, zowel op het vlak van de synergie als op dat van de compromissen.

⁶ Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers. (2018). Resolutie van 20 oktober 2018 over het klimaatbeleid van België.

<https://www.lachambre.be/FLWB/PDF/54/3319/54K3319002.pdf>

⁷ Deze strategie beschouwt elke Doelstelling echter op zich, zonder de correlatie, de mogelijke synergie en de compromissen (trade-offs) tussen de verschillende elementen in aanmerking te nemen. Ze maakt dus geen evaluatie van de impact van het NKEP voor een billijke transitie.

⁸ <https://www.un.org/sustainabledevelopment/fr/objectifs-de-developpement-durable/>

Naast de hierboven vermelde wettelijke referenties hebben organen als het IPCC, de Internationale Arbeidsorganisatie (hierna IAO) en de Afdeling Economische en Sociale Zaken van de Verenigde Naties (hierna VN-AESZ) de impact van de klimaattransitie op de SDG's erkend. Met name de gezamenlijke conferentie die in april 2019 werd georganiseerd door het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering (hierna UNFCCC) en de VN-AESZ over de synergie tussen de Overeenkomst van Parijs en de Agenda 2030 heeft herinnerd aan de verbintenissen die de staten in 2015 in Parijs hebben aangegaan met betrekking tot de bescherming van de mensenrechten en de noodzaak om de SDG's op te nemen in de op nationaal niveau bepaalde bijdragen (Nationally Determined Contributions, NDC's)⁹. De deelnemers aan de conferentie hebben meer bepaald de behoefte beklemtoond van een bijzondere aandacht voor genderdiscriminatie in het klimaatbeleid en de noodzaak van een gecoördineerde, coherente planning om een billijke transitie naar een koolstofvrije samenleving te verzekeren.

Volgens Oxfam-Solidariteit moeten de SDG's beter worden opgenomen in het NEKP van België, ten minste met betrekking tot de vier volgende aspecten:

1. Het NKEP mist ambitie en houdt geen rekening met zijn impact op het Zuiden

Het NKEP moet zo snel mogelijk meer inspanningen leveren om onder de 1,5°C te blijven: het speciale verslag van het IPCC over de klimaatopwarming tot 1,5°C verklaart duidelijk dat een beperking van de klimaatopwarming tot 1,5°C in plaats van 2°C de realisatie van veel aspecten van de duurzame ontwikkeling sterk zou vergemakkelijken. De vermeden impact zou het aantal aan klimaat- en armoederisico's blootgestelde mensen met 62 tot 457 miljoen kunnen verminderen; ook de risico's die de armste mensen lopen in termen van voedsel- en wateronzekerheid en schadelijke gevolgen voor de gezondheid zouden afnemen, vooral in de minst ontwikkelde gebieden. **Met andere woorden, een Klimaatplan dat niet op 1,5°C mikt, zal vanzelf miljoenen mensen onder de armoeddrempel brengen, wat volledig in strijd is met de doelstellingen van de Belgische internationale samenwerking.**

Men moet niet alleen de lat hoger leggen maar dat ook sneller doen. Het IPCC zegt duidelijk dat de oplossingen moeilijker te implementeren zullen zijn naarmate men de transformatie uitstelt. Drie van de vier scenario's die de experts voorstellen, impliceren een tijdelijke overschrijding van de drempel van 1,5°C – in wetenschappelijk jargon een "overshoot" – voor men er weer onder daalt. Elke zelfs tijdelijke overschrijding van 1,5°C zal ons met de door het IPCC voorspelde risico's confronteren. Dat betekent onder meer dat tweemaal meer mensen met watertekorten te maken zouden krijgen, tot 19 miljoen meer mensen aan een stijgende zeespiegel zouden worden blootgesteld, dat de samenstelling van de ecosystemen zou wijzigen en het risico van ondervoeding zou toenemen. Bovendien vertrekken deze drie scenario's van een beroep op de opvang van koolstof om onder de 1,5°C te blijven, wat op twee niveaus problematisch is. Enerzijds kan de opvang van CO₂ strijdig zijn met de SDG's, zoals uiteengezet in sectie 3 van dit advies. Anderzijds erkent het IPCC zelf dat ons begrip van de koolstofcyclussen en de effectiviteit van een negatieve uitstoot (de methodologieën van koolstofopvang) nog erg beperkt is¹⁰.

⁹ Global Conference on Strengthening Synergies between the Paris Agreement and the 2030 Agenda for Sustainable Development: Maximizing Co-Benefits by Linking Implementation across SDGs and Climate Action. UN City, Copenhagen, 1-3 April 2019. Outcome Summary https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/22398Summary_document_Copenhagen_FINAL_for_website.pdf ¹⁰ "C3.3. Pathways that overshoot 1,5 °C of global warming rely on CDR exceeding residual CO₂ emissions later in the century to return to below 1,5 °C by 2100, with larger overshoots requiring greater amounts of CDR (Figure SPM.3b). (high confidence). Limitations on the speed, scale, and societal acceptability of CDR deployment hence determine the ability to return global warming to below 1,5 °C following an overshoot. **Carbon cycle and climate system understanding is still limited about the effectiveness of net negative emissions to reduce temperatures after they peak (high confidence).** {2.2, 2.3.4, 2.3.5, 2.6, 4.3.7, 4.5.2, Table 4.11}" (pagina 24) IPCC Special Report on Global Warming at 1,5 °C – Summary for Policy Makers <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/summary-for-policy-makers/>

Het IPCC herinnert er evenwel aan dat een opwarming met 1,5°C evenmin als "veilig" wordt beschouwd voor de meeste landen, ecosystemen en sectoren. Ze houdt al belangrijke risico's in voor de natuurlijke en menselijke systemen in verhouding met de huidige opwarming met 1°C. De humanitaire en migratiecrisisen van vandaag illustreren deze impact al. Zo hebben sinds 2008 21,8 miljoen mensen, tweemaal de bevolking van België, hun woonplaats moeten verlaten na extreme klimaatrampen zoals overstromingen of stormen¹¹. In de praktijk is het risico van gedwongen migratie vijf keer groter voor lage-inkomenslanden, ondanks hun uiterst kleine bijdrage aan de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen¹².

Maar zoals verscheidene expertgroepen hebben aangetoond¹³ **maakt de huidige versie van het Klimaatplan het niet mogelijk om de doelstellingen van de Overeenkomst van Parijs te bereiken** en verzekert ze evenmin een billijke transitie naar een koolstofvrije samenleving voor 2050. **Het is dus duidelijk dat men de lat hoger moet leggen en dat snel moet doen.**

Om coherent te zijn met de Overeenkomst van Parijs en onder de 1,5°C te blijven, moet het NKEP de aanbevelingen van het IPCC volgen voor een verlaging van de uitstoot van broeikasgassen met 22,1 Gt op wereldvlak. Volgens de berekeningen van CAN-EU¹⁴ komt dat voor Europa¹⁵ overeen met een vermindering met **65% tegenover 1990 tegen het jaar 2030, en een decarbonisatie ruim voor 2050**. Dat vereist veel strengere maatregelen dan die van het huidige plan¹⁶.

2. De huidige maatregelen dreigen de genderongelijkheid te vergroten

Er zijn specifieke maatregelen nodig om de genderrechtvaardigheid te integreren: volgens het speciale rapport van het IPCC zal men de doelstellingen voor de beperking van de uitstoot moeilijk kunnen bereiken zonder herverdelingsmaatregelen die de diep gewortelde afhankelijkheden, ongelijke machtsstructuren en vormen van sociale ongelijkheid overwinnen. Genderongelijkheid is een van die vormen van sociale ongelijkheid. Dat uit zich in verscheidene domeinen van het klimaatbeleid. Het

---

¹¹ Richards, J.-A., & Bradshaw, S. (2017). UPROOTED BY CLIMATE CHANGE: Responding to the growing risk of displacement. (Oxfam International, Ed.). Oxfam International. <https://policy-practice.oxfam.org.uk/publications/uprooted-by-climate-change-responding-to-the-growing-risk-of-displacement-620357>

¹² "Onze schattingen van de omvang van deze ongelijkheden tonen frappant aan dat de armste helft van de bevolking – ongeveer 3,5 miljard mensen – verantwoordelijk is voor slechts ongeveer 10% van de wereldwijde CO₂-uitstoot wegens individueel verbruik, terwijl hij in de landen leeft die het kwetsbaarst zijn voor de klimaatverandering. In parallel hiermee is ongeveer 50% van de uitstoot toe te schrijven aan het 10% rijkste bewoners van de planeet. Zij hebben een gemiddeld 11 keer hogere uitstoot dan de armste helft van de wereldbevolking en een 60 keer hogere uitstoot dan het armste 10%. Men schat dat het rijkste 1% van de wereldbevolking een gemiddeld 175 grotere koolstofvoet afdruk dan het armste 10%." Raadpleeg voor meer informatie: Oxfam, 2015. EXTREME CARBON INEQUALITY. https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/mb-extreme-carbon-inequality-021215-en.pdf

¹³ Volgens CAN-Europe voorspellen de projecties die op de huidige in het NKEP aangegeven maatregelen gebaseerd zijn een daling met ongeveer **11% tegen 2030**. Zie: CAN EU. (2019). TIME TO PICK UP THE PACE: KEY ELEMENTS & RECOMMENDATIONS - Insights into the draft National Energy & Climate Plans. Brussels, Belgium: Climate Action Network Europe. Uit <http://www.caneurope.org/docman/climate-energy-targets/3477-time-to-pick-up-the-pace-insights-into-the-draft-national-energy-and-climate-plans/file>

De Belgische experts van het Panel voor klimaat en duurzaamheid verklaren: "Indien we blijven bij het beleid dat voorzien is in deze 2030-doelstellingen, dan verminderen we de CO₂-uitstoot in Europa **tegen 2050 slechts met 60%**, in plaats van netto gelijk te zijn aan nul. De Belgische doelstellingen, zoals geformuleerd in het ontwerp van Nationaal Energie- en Klimaatplan voor 2030, kaderen binnen deze te zwakke Europese doelstellingen." Zie: PANEL VOOR KLIMAAT EN DUURZAAMHEID. (2019). "Om klimaatverandering en de ecosysteemcrisis echt aan te pakken is systeemverandering noodzakelijk en urgent." www.klimaatpanel.be. https://www.klimaatpanel.be/laravel-filemanager/files/shares/Binnenwerk%20klimaat_OK_NL_HgR_2.pdf

¹⁴ <http://www.caneurope.org/publications/blogs/1740-can-europe-calls-for-an-increase-of-the-eu-s-2030-climate-target-to-at-least-65>

¹⁵ Berekening op basis van het meest conservatieve scenario, P1. Dit scenario is het enige dat het risico van overshoot minimaliseert en geen gebruikmaakt van BECC's.

¹⁶ Ter herinnering, de huidige geplande verminderingen bedragen voor Europa 40% tegenover 1990 in het jaar 2030 en voor België 35% tegenover 2005.

klimaatbeleid negeert vaak de gevolgen voor onder meer de toegang tot werk, de zorg¹⁷, de participatie in de besluitvorming, de toegang tot hulpbronnen of de lichamelijke integriteit. In zijn eerste vrijwillige rapport over de SDG's (NRV¹⁸) stelt België vast dat bijkomende inspanningen voor de genderrechtvaardigheid nodig zijn. Bovendien heeft België in de Genderindex van de Millenniumdoelstellingen 2019¹⁹ de slechtste resultaten voor het verband tussen de gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen en Millenniumdoelstelling 13 voor het klimaat.

De wet van 12 januari 2007 over de integratie van de genderdimensie²⁰ eist de integratie van de genderdimensie in alle maatregelen van de federale overheid, ook met betrekking tot het klimaat en de energie. De andere regeringsniveaus hebben vergelijkbare decreten en ordonnanties goedgekeurd. Daarnaast heeft men een federaal plan²¹ en een Waals plan voor de mainstreaming van de genderrechtvaardigheid ingevoerd. Dit heeft geleid tot de integratie van de principes van de genderrechtvaardigheid in verscheidene beleidssectoren, maar niet in het domein van het klimaat en met name in het NKEP. Aangezien België internationale teksten zoals het Actieprogramma van Peking van de VN, de Agenda 2030 en de Overeenkomst van Parijs onderschrijft, **lijkt het ons belangrijk dat het NKEP ook de genderrechtvaardigheid in aanmerking neemt.**

De integratie van de genderdimensie in het Belgische klimaatbeleid is trouwens een van de specifieke eisen van de Belgische parlementen, zoals vermeld in de interparlementaire resolutie van 20 oktober 2018 over het klimaatbeleid²²:

Zij vragen de federale, gewestelijke en gemeenschapsregeringen om (...) rekening te houden met de genderdimensie om de gevolgen van de klimaatverandering voor vrouwen te verminderen omdat ze daarvan de grootste slachtoffers zijn in bepaalde regio's van de wereld, maar ook om een aanzienlijk deel van vrouwen en verenigingen die hen vertegenwoordigen te betrekken bij de klimaatonderhandelingen en de uitvoering van de strategieën. (Artikel 5)

We staan nog ver van een genderevenwicht in de besluitvormingsorganen: op het vlak van de besluitvorming brengt het Secretariaat van het UNFCCC regelmatig verslag uit over de samenstelling volgens gender van de organen van het Raamverdrag, het Protocol van Kyoto en de Overeenkomst van Parijs. Volgens het laatste rapport²³ bedraagt de participatie van vrouwen gemiddeld 31%, en in sommige organen een minieme 15%. In dit verband herinnert de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (hierna FRDO)²⁴ in zijn advies over het NKEP dat het UNFCCC twee beslissingen heeft genomen over de genderrechtvaardigheid : de Beslissingen 21/CP.22 van 18 november 2016 "Gender and Climate Change" (FCCC/CP/2016/10/Add.2) en 3/CP23 van 18 november 2017 "Establishment of a Gender Action Plan" (FCCC/CP/2017/11/Add.1).

Er bestaan ook Belgische instrumenten: in België heeft het Federaal Parlement na de grondwetswijziging op 5 mei 2003 (BS 12 juni 2003) twee wetten goedgekeurd die de aanwezigheid van personen van verschillend geslacht in alle regeringen van het land waarborgen. Het betreft

¹⁷ "care labour"

¹⁸ https://diplomatie.belgium.be/sites/default/files/downloads/first_belgian_nvr.pdf

¹⁹ <https://data.em2030.org/>

²⁰ https://jgvm-iefh.belgium.be/sites/default/files/downloads/Wet_gender_%20mainstreaming.pdf

²¹ https://jgvm-iefh.belgium.be/sites/default/files/downloads/plan_gm_nl_2015-2019.pdf

²² Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers. (2018). Resolutie van 20 oktober 2018 over het klimaatbeleid van België.

<https://www.lachambre.be/FLWB/PDF/54/3319/54K3319002.pdf>

²³ UNFCCC Secretariat, 2019. Gender Composition Of Bodies Established Under The Convention, Kyoto Protocol And Paris Agreement:

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Gender%20composition.pdf>

²⁴ Advies van de FRDO over het ontwerp van Nationaal Energie Klimaat Plan 2030 (NKEP), 2019a02, § [46]. https://www.frdo-cfdd.be/sites/default/files/content/download/files/2019a02n_0.pdf

de bijzondere wet van 5 mei 2003 op de gewaarborgde aanwezigheid van personen van verschillend geslacht in de Vlaamse Regering, de Franse Gemeenschapsregering, de Waalse Regering, de Brusselse Hoofdstedelijke Regering en onder de Gewestelijke Staatssecretarissen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest; en de Wet van 5 mei 2003 op de gewaarborgde aanwezigheid van personen van verschillend geslacht in de regering van de Duitstalige Gemeenschap²⁵.

Het NKEP verwijst echter niet naar de Belgische wetten en instrumenten of naar de beslissingen van het UNFCCC. Dit zou systematisch moeten worden opgenomen in alle organen die betrokken zijn bij de besluitvorming, de implementatie of de raadpleging in verband met het NKEP. Een voorbeeld: de Nationale Klimaatcommissie (NKC) telt momenteel 34% vrouwen²⁶, het team van de Federale Dienst "Klimaatverandering" 32% vrouwen²⁷ en de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO) 48% vrouwen²⁸. Volgens de verbintenissen op nationaal en internationaal niveau zou men een evenwicht moeten respecteren in deze organen en ook in het CONCERE/ENOVER, het Coördinatiecomité Internationaal Milieubeleid (CCIM), de gewestelijke besturen en alle consultatieve organen en eventuele comités van experts.

De transitie naar een koolstofvrije samenleving kan de genderloonkloof en de segregatie op de arbeidsmarkt vergroten: volgens de IAO zou de strijd tegen de klimaatverandering het aandeel van de vrouwen op de totale arbeidsmarkt kunnen verminderen als men geen maatregelen neemt om de segregatie tegen te gaan. De kans bestaat immers dat de koolstofarme scenario's meer banen zullen scheppen in sectoren die momenteel door mannen worden gedomineerd (hernieuwbare energie, verwerkende industrie en bouw)²⁹. De genderrechtvaardigheid in de sector van de hernieuwbare energiebronnen is cruciaal, want de vrouwen zijn hier ondervertegenwoordigd; hun aandeel in de werkgelegenheid in de hernieuwbare energieën bedraagt volgens de IAO 20% tot 25% in bepaalde geavanceerde economieën. Zonder doelbewuste inspanningen zal de participatie van de vrouwen in de groene economie niet snel genoeg groeien om de bestaande genderkloof te dichten. **Een studie van de IAO toont aan dat in 27 landen de genderrechtvaardigheid niet is opgenomen in de belangrijkste oriëntatiedocumenten over de ontwikkeling van competenties voor de groene transitie.** In België bestaat er een gemiddelde loonkloof van 20% tussen mannen en vrouwen³⁰; volgens de ramingen van de IAO is een grotere kloof voorspelbaar in de sector van de groene banen.

Aangezien het NKEP een internationaal beleid is, hebben zijn maatregelen ook een impact op de genderrechtvaardigheid van de landen van het Zuiden. Met name het gebrek aan ambitie en de toename van de impact treffen de vrouwen het zwaarst. Veel van de kleine producenten zijn vrouwen. In Sub-Sahara-Afrika vertegenwoordigen zij afhankelijk van het land 48,7% tot 80% van de arbeidskrachten in de landbouw. Naar schatting 60% van de economisch actieve vrouwen zijn afhankelijk van de landbouw voor hun bestaansmiddelen. De vrouwen ondervinden dus als eersten de impact van de klimaatverandering, terwijl ze hun gezin, hun gemeenschap en hun land trachten te voeden. Vaak zijn vrouwen kwetsbaarder voor de impact van de klimaatverandering, aangezien ze meestal afhankelijker zijn van klimaatgevoelige bestaansmiddelen (zoals de regenlandbouw en het verzamelen van water voor de behoeften van het gezin), en bovendien vaak minder middelen hebben waarop ze op kritieke ogenblikken kunnen terugvallen (ze hebben bijvoorbeeld een beperkte toegang tot middelen om te investeren in verbeteringen zoals opleiding, leningen of landbouwtechnologieën)³¹.

²⁵ <https://igvm-iefh.belgium.be/sites/default/files/downloads/bijzondere%20wet%205%20mei%202003.pdf>

²⁶ Volgens de gegevens op de officiële pagina <https://www.cnc-nkc.be/nl/samenstelling/leden-van-de-nkc>

²⁷ Volgens de gegevens op de officiële pagina <https://www.klimaat.be/nl-be/federale-dienst/team/>

²⁸ Volgens de gegevens op de officiële pagina <https://www.frdo-cfdd.be/nl/de-raad/samenstelling>

²⁹ International Labour Organization. (2018). World Employment and Social Outlook 2018: Greening with jobs. Uit https://www.ilo.org/weso-greening/documents/WESO_Greening_EN_web2.pdf

³⁰ https://igvm-iefh.belgium.be/sites/default/files/loonkloofrapport_2017.pdf

De vrouwen worden ook zwaarder getroffen door klimaatrampen. De gendernormen beïnvloeden de aanpassingsstrategieën wanneer gedwongen verplaatsing het enige alternatief is. In Tanzania, Mali en vele andere landen hebben de vrouwen geen formele landrechten en geen formeel eigendom van vee. De bestaande kaders voor het grondbezit bevorderen vaak de eigendom van de mannen. Dit is een grote uitdaging voor de door de vrouwen geplande terugkeer op lange termijn, de aanpassing en de hernieuwde vestiging na een ramp³². Bovendien heeft de Entiteit voor genderrechtvaardigheid en empoweren van vrouwen van de Verenigde Naties (VN-VROUWEN) in bepaalde landen een toename met tot 300% vastgesteld van het aantal nieuwe gevallen van gezinsgeweld na natuurrampen zoals tropische cyclonen³³.

Daarnaast kunnen **bepaalde geplande beleidsmaatregelen, zoals een groter gebruik van biobrandstoffen, een ernstige impact hebben.** De toegang van de vrouwen tot land is vaak minder goed beschermd, zodat zij kwetsbaarder zijn voor landroof. Wanneer bovendien industriële plantages voor bijvoorbeeld palmolie inbreuk maken op het land van de gemeenschappen, is er een beduidende toename van seksueel geweld, verkrachting en diverse misbruiken tegen vrouwen en meisjes. Met name op de oliepalmplantages van het bedrijf SOCAPALM (eigendom van de Frans-Belgische onderneming Socfin) zijn misbruiken vastgesteld³⁴.

3. Maatregelen met een weerslag op de toegang tot land en op de voedselzekerheid

Het NKEP mikt op een ongeziene groei van het gebruik van biobrandstoffen in België in de volgende jaren: 14% biobrandstoffen in 2030 tegenover 5,5% in 2017 (aandeel in de energie voor het transport). Die nagestreefde 14% bestaat uit enerzijds een bijdrage van 7% biobrandstoffen uit voedselgrondstoffen en anderzijds een bijdrage van "geavanceerde" biobrandstoffen, die in 2030 eveneens 7% zou moeten bedragen (in reële termen). Rekening houdend met alle vormen van hernieuwbare energie (met name hernieuwbare elektriciteit) wil het NKEP in 2030 een totaal aandeel van 20,6% hernieuwbare energie in het Belgische transport bereiken.

Conflicten tussen het beleid voor biobrandstoffen en de SDG's: volgens het IPCC impliceren bepaalde bestrijdingsmaatregelen grote risico's voor de SDG's 1 (armoede), 2 (honger), 6 (water) en 7 (energie). Het gebruik van biobrandstoffen zou onder meer een sterke druk kunnen uitoefenen op het beschikbare land, de voedselproductie en de prijzen; op de vrijwaring van de ecosystemen en de biodiversiteit, die gunstig zijn voor de voedselzekerheid; en op de beschikbaarheid van water en nutriënten. De bronnen van bio-energie met opvang en opslag van koolstof (in het Engels BECCS) met behulp van gewassen voor bio-energie, zouden de vraag naar water voor de landbouw en het gebruik

---

³¹ Oxfam, AYICC, & PACJA. (2015). AFRICA'S SMALLHOLDERS ADAPTING TO CLIMATE CHANGE. The need for national governments and international climate finance to support women producers (Joint Agency Paper). Uit <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/579620/bn-african-smallholders-climate-change-141015-en.pdf;jsessionid=848D1919795EF126F2ADAF2D1A3BBAB5?sequence=5>

³² Sierra Club. 2018. Women on the Move in a Changing Climate: A discussion paper on gender, climate & mobility. UNWOMEN. <https://www.sierraclub.org/sites/www.sierraclub.org/files/uploads-wysiwig/Women%20On%20The%20Move%20In%20A%20Changing%20Climate%20report.pdf>

³³ UNWOMEN. WHY IS CLIMATE CHANGE A GENDER ISSUE? <https://www.uncclearn.org/sites/default/files/inventory/unwomen704.pdf>

³⁴ <https://wrm.org.uy/all-campaigns/breaking-the-silence-violence-against-women-in-and-around-industrial-oil-palm-and-rubber-plantations/>

van stikstofhoudend kunstmest beduidend kunnen doen stijgen en kunnen concurreren met grond die voor voedingsgewassen wordt gebruikt.

Bovendien kunnen bepaalde beleidsmaatregelen voor het klimaat waarvoor geen passende impactstudies uitgevoerd zijn – dus studies die niet alleen de directe maar ook de indirecte impact in aanmerking nemen – het risico van negatieve gevolgen voor het klimaat vergroten. De doelstellingen voor biobrandstoffen zouden bijvoorbeeld indirect het landgebruik kunnen beïnvloeden, met gevolgen voor de lokale voedselzekerheid, door als antwoord op een toegenomen nationale vraag naar biobrandstoffen de grondbenutting in het buitenland te wijzigen. Dit zou een overgang kunnen uitlokken naar een koolstofintensiever gebruik van de grond, zodat de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen zou stijgen in plaats van te dalen³⁵.

Box I. Voorbeelden van de nefaste invloed van de Belgische markt op landroof, geweld en de prijs van landbouwproducten: het IPCC erkent dat strategieën met een beroep op biobrandstoffen vaak uitgaan van geïdealiseerde hypothesen over het efficiënte landgebruik, de governance en de impact op de bestaansmiddelen van de plaatselijke bevolking. Er bestaan ook veel casestudy's die de schadelijke gevolgen van dit type energie aantonen. Een recent rapport van Oxfam beschrijft hoe bevolkingen in Tanzania werden ontheemd om biobrandstoffen te produceren die op de Belgische markt worden verbruikt³⁶. Meer bepaald het Nederlandse bedrijf BioShape Holding BV kocht in 2008 34.00 hectare land om jatropa te verbouwen als bron van biobrandstof voor de Nederlandse en de Belgische markt. Vier gemeenschappen werden van hun gewoonterecht op deze grond beroofd. Het project had geen succes en de investeerders hebben zich teruggetrokken, maar de plaatselijke gemeenschappen vechten nog altijd om hun grond en hun bestaansmiddelen terug te krijgen.

Deze problematiek blijft niet beperkt tot de voedselzekerheid. Vaak komen er schendingen van de rechten van de landbouwers bij kijken, bedreigingen, geweld en moord³⁷. In het beste geval worden sommige landbouwers en landbouwsters landarbeiders en -arbeidsters op de grond die ze vroeger zelf bebouwden³⁸. Wanneer bovendien industriële plantages voor bijvoorbeeld palmolie inbreuk maken op het land van de gemeenschappen, is er een beduidende toename van seksueel geweld, verkrachting en diverse misbruiken tegen vrouwen en meisjes³⁹.

Het gebruik van biobrandstoffen heeft ook een weerslag op de prijs van de landbouwproducten. **De Adviesraad inzake beleidscoherentie ten gunste van ontwikkeling (ABGO) verklaart in zijn advies over het Belgische en Europese beleid op het vlak van biobrandstoffen⁴⁰:**

"De toenemende volatiliteit van de prijzen van landbouwproducten op de wereldmarkt leidde tot de wereldwijde voedselcrises van 2008 en 2011, die vooral pijnlijk waren voor de arme landen met een tekort aan voedsel. De signalen vanuit de VS en de Europese Unie aan de markten na het aankondigen van een verhoogd gebruik van biobrandstoffen in de

³⁵ Zoals de verplaatsing van de veeproductie tussen zones, van een "zero grazing" model naar een verspreid model met een hogere uitstoot van broeikasgassen.

³⁶ <https://www.oxfam.org/en/research/burning-land-burning-climate>

³⁷ <https://www.fian.be/Conflit-foncier-en-Sierra-Leone-Grave-attaque-sur-des-defenseurs-des-droits?lang=nl>

³⁸ <http://www.worldwatch.org/node/6075>

³⁹ <https://wrm.org.uy/all-campaigns/breaking-the-silence-violence-against-women-in-and-around-industrial-oil-palm-and-rubber-plantations/>

⁴⁰ http://www.ccpd-abco.be/wp-content/uploads/2019/03/ABCO_Advies_Biobrandstoffen_NL.pdf

energiemix en vooral in het vervoer, waren een van de belangrijkste oorzaken van die volatiliteit en van de speculatie die erdoor werd aangemoedigd. In dat kader hebben verschillende internationale organisaties het Europese verbruik van biobrandstoffen aangeklaagd, omwille van de rol tijdens periodes van hoog oplopende voedselprijzen in 2008 en in 2011. Er bestaat niet noodzakelijk een consensus over de exacte omvang van die bijdrage, gezien de wisselwerking tussen verschillende factoren die de volatiliteit vergroten, zoals de prijzen van fossiele brandstoffen (die de vraag naar biobrandstoffen en de prijs van landbouwinputs verhogen), de speculatie op de prijzen van landbouwgrondstoffen en de grondspeculatie. Het gezamenlijk rapport van tien internationale agentschappen (onder meer de FAO, de Wereldbank, het internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO)) uit 2011 over de volatiliteit van de voedselprijzen toont in elk geval duidelijk dat de vraag naar landbouwproducten vanuit de sector van de biobrandstoffen tijdens die twee crisissen een "aanzienlijke invloed" heeft gehad op de prijsvolatiliteit."

Het bereiken van 14% biobrandstoffen is niet verplicht: wij merken op dat de minimale verplichte verhouding hernieuwbare energie voor het transport volgens de nieuwe richtlijn over de hernieuwbare energie 7% bedraagt tegen 2030 (gebruikmakend van de flexibiliteit die artikel 26 §1 alinea 4 van de richtlijn RED II toestaat). De staten kunnen meer doen, maar hoeven dat niet te doen. Bovendien mag de voornoemde minimale verplichting van 7% van de nieuwe richtlijn niet worden voldaan met biobrandstoffen uit voedselgrondstoffen. Volgens de richtlijn mogen de staten die het wensen evenwel biobrandstoffen uit voedselgrondstoffen blijven gebruiken, met een plafond van 7%. De richtlijn RED II voorziet trouwens een minimale verplichting van 3,5% "geavanceerde" biobrandstoffen (RED II, bijlage IX A) maar staat een dubbele telling van deze biobrandstoffen toe. Dat betekent dat men met 1,75% "geavanceerde" biobrandstoffen in reële energietermen aan de verplichte 3,5% kan voldoen. Het saldo om het verplichte minimum aan hernieuwbare energie in het transport te bereiken, kan afkomstig zijn van andere soorten hernieuwbare energie (elektriciteit, waterkracht, andere "geavanceerde" (bio)brandstoffen), waarop in de meeste gevallen een vermenigvuldigingsfactor mag worden toegepast om het verplichte percentage te bereiken.

Het evaluatieverslag van de Europese Commissie⁴¹ vraagt ook meer verduidelijking over de vermindering van de afhankelijkheid van olie, de grenzen voor de biobrandstoffen van de eerste generatie en opheldering over de toeleveringsketen:

Wat het geprojecteerde aandeel van hernieuwbare energie in het transport betreft, geeft het ontwerp van NKEP een indicatie van het verwachte aandeel van de voedings- en voedergewassen en van de geavanceerde biobrandstoffen voor de periode 2020-2030. België stelt een verplichting van 14% voor de biobrandstoffen en de elektrificatie van het transport voor, wat een aandeel van 20,6% zou geven in het scenario met bijkomende maatregelen tegen 2030. **De toeleveringsketen van de biobrandstoffen moet beter worden beschreven, met uitleg over hoe deze doelstelling zal worden bereikt.** Het definitieve plan zou rekening moeten houden met de bijdrage van alle brandstoffen die in aanmerking komen, **de limieten voor conventionele brandstoffen die op basis van voedings- en voedergewassen worden geproduceerd**, de toepasselijke vermenigvuldigingsfactoren, de subdoelstelling voor de geavanceerde biobrandstoffen

---

⁴¹ European Commission, 2019. Assessment of the draft National Energy and Climate Plan of Belgium accompanying the document "Commission Recommendation on the draft integrated National Energy and Climate Plan of Belgium covering the period 2021-2030" Brussels, 18.6.2019 SWD(2019) 211 final https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/be_swd_en.pdf

conform artikelen 25 tot 27 van de richtlijn over hernieuwbare energie, en de berekening van het streefdoel voor het transport. (Pagina 7)

Wat de olie betreft, zegt het ontwerp van NKEP dat tussen 2021 en 2030 grote volumes noodzakelijk zullen blijven en dat de diversificatie voornamelijk met behulp van biobrandstoffen wordt gepland, terwijl men een daling van de vraag voorziet dankzij maatregelen in de sector van het transport en de energie-efficiëntie. Het definitieve NKEP zou een duidelijk overzicht moeten geven van deze maatregelen en hun verwachte impact op het verbruik van olie en met name op de biobrandstoffen. (Pagina 9)

De afschaffing van de biobrandstoffen van de eerste generatie en de verduidelijking van de duurzaamheidscriteria is trouwens een van de specifieke eisen van de Belgische parlementen, zoals vermeld in de interparlementaire resolutie van 20 oktober 2018 over het klimaatbeleid van België⁴²:

Zij vragen de federale, gewestelijke en gemeenschapsregeringen om (...) bio-energie die gebruik maakt van voedsel- en landbouwgewassen of die leidt tot ontbossing te weren, zowel op Europees niveau (richtlijn hernieuwbare energie) als in België, en voor het gebruik van biomassa strikte duurzaamheidscriteria te hanteren, zodat ingezet wordt op kleinschalige, duurzame en lokale reststromen. (Pagina 14, artikel 52)

4. Mogelijke alternatieven voor de voedingssector

Duurzaam grondbeheer heeft een enorm potentieel om de uitstoot te verminderen. De expertgroep CLARA⁴³ merkt op dat een duurzaam beheer van de wereldwijde ecosystemen⁴⁴ en een transformatie van de landbouwproductie naar een agro-ecologisch model de uitstoot tegen 2050 met respectievelijk 14,77 en 8,54 Gt CO²-equivalent per jaar kunnen verminderen.

Het evaluatieverslag van de Europese Commissie⁴⁵ vraagt meer verduidelijking over de landbouwsector en de LULUCF-sector⁴⁶.

Voor de LULUCF-sector verbindt het ontwerp van NKEP zich tot een "no-debit commitment" voor de periode 2021-2030 door middel van een nationale actie, waarbij elke negatieve uitstoot van de LULUCF-sector zou worden gebruikt volgens de doelstelling van de Effort Sharing Regulation (ESR) tegen 2030. Conform paragraaf 3 van artikel 8 van het LULUCF-reglement heeft de Commissie technische aanbevelingen gegeven en opgeroepen tot maatregelen op een aantal punten, die worden gedetailleerd in het SWD (2019) 213.

⁴² Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers. (2018). RESOLUTIE van 20 oktober 2018 over het klimaatbeleid van België.

<https://www.lachambre.be/FLWB/PDF/54/3319/54K3319002.pdf>

⁴³ <https://www.climatelandambitionrightsalliance.org/members>

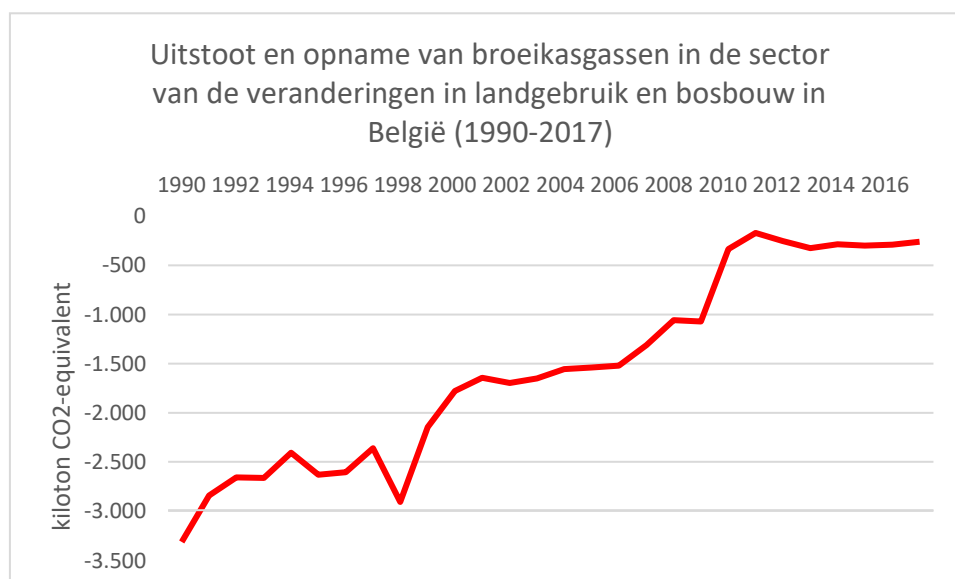
⁴⁴ Dit omvat: 1) Het vermijden van de conversie van het ecosysteem van het ecosysteem voor andere benuttingen van de grond is de eerste prioriteit om CO₂-uitstoot in de atmosfeer te beletten; 2) het herstel van aangetaste natuurlijke bossen vergroot en beschermt de bestaande koolstofopslag; 3) de regeneratie van bossen in recent beboste zones heeft een groot potentieel voor koolstofvastlegging; 4) een verantwoordelijk bosgebruik vereist een beperking van de kap en een efficiëntere benutting van de bosproducten.

⁴⁵ European Commission, 2019. Assessment of the draft National Energy and Climate Plan of Belgium accompanying the document "Commission Recommendation on the draft integrated National Energy and Climate Plan of Belgium covering the period 2021-2030" Brussels, 18.6.2019 SWD(2019) 211 final https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/be_swd_en.pdf

⁴⁶ "Land use, land use change and forestry": landgebruik, veranderingen in landgebruik en bosbouw

Het ontwerp van NKEP geeft beperkte informatie over de bestaande en geplande maatregelen, zodat het netto aantal verwachte kredieten niet duidelijk gedefinieerd is, aangezien het ontwerp van NPEK de in Verordening (EU) 2018/841 opgenomen boekhoudregels niet toepast. **Het ontwerp van NPEK voorziet dat de LULUCF-sector tot in 2030 een netto emissieput zal blijven, maar geeft geen kwantificeerbare informatie en geen voorspellingen aangaande specifieke beleidslijnen en maatregelen voor de landbouw en de LULUCF-sector.** Het ontwerp van plan verwijst naar het gemeenschappelijke landbouwbeleid als instrument voor de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen uit de landbouw. (Pagina 7)

De Belgische bossen zijn een koolstofput maar zullen dat niet lang blijven: zoals het NKEP zegt, is de LULUCF-sector altijd een koolstofput geweest en blijft hij dat tot op heden. Maar als men geen bijkomende maatregelen neemt, zal zijn potentieel als put weldra uitgeput zijn. Sedert 1990 neemt de negatieve uitstoot immers voortdurend af, met een daling van de netto uitstoot van -3,314 Mt CO₂-equivalent in 1990 naar -0,259 Mt CO₂-equivalent in 2016 (zie Figuur 1).

Figuur 1 Uitstoot en opname van broeikasgassen in de sector van de veranderingen in landgebruik en bosbouw (1990-2017).
 Bron: FOD Volksgezondheid https://www.climat.be/files/3415/5499/0282/trends2019-03_tableau-secteurs.pdf

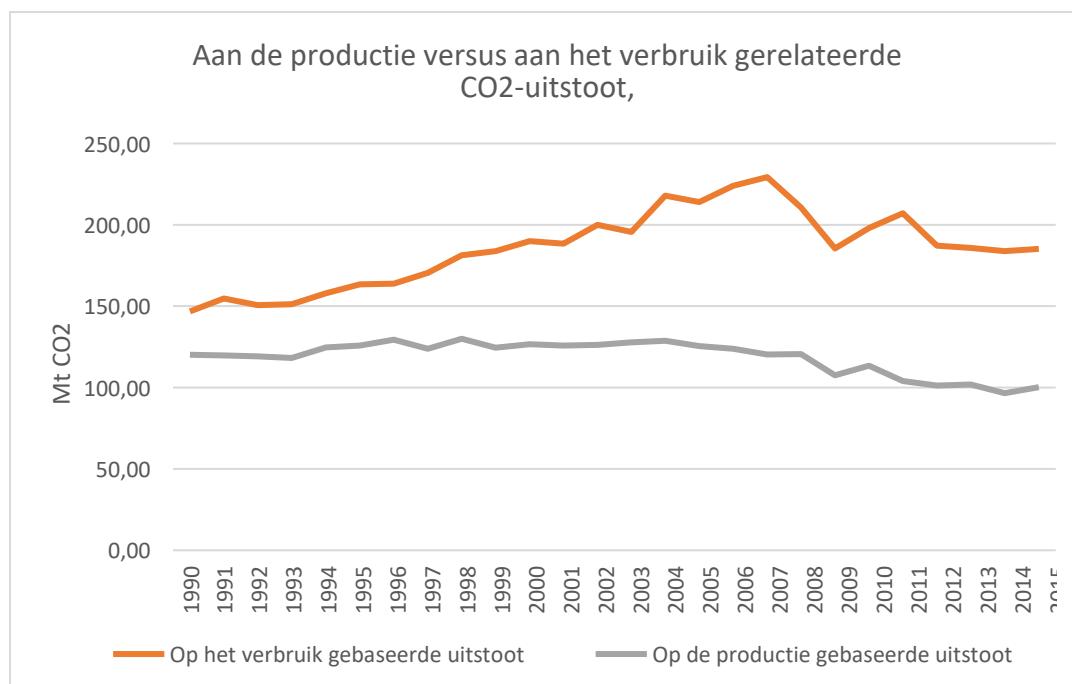
De landbouwuitstoot is niet verminderd maar gedelokaliseerd: de uitstoot van de landbouwsector is weliswaar sinds 1990 met 18% gedaald dankzij wijzigingen van de veestapel en het gebruik van kunstmest⁴⁷, maar die daling is ook grote mate toe te schrijven aan een vermindering van het aantal landbouwbedrijven⁴⁸ als gevolg van de wijziging van het productiemodel in de richting van delocalisatie⁴⁹. Dit komt onder meer tot uiting in de terugval van het aandeel van de landbouw in de Belgische economie naar minder dan 1% van het bbp, zoals vermeld in het NKEP. De uitstoot is niet

⁴⁷ Volgens het NKEP vanwege een daling van de uitstoot uit darmgisting (als gevolg van de daling van de veestapel maar ook van de overschakeling van melkvee naar fokvee) en van de landbouwbodem (verminderd gebruik van kunstmest en een daling van de veestapel, waardoor minder stikstof wordt uitgescheiden op het graasland).

⁴⁸ Hoewel de landbouwgrond het grootste gedeelte van het grondgebied beslaat (44%) is het aantal landbouwbedrijven in de afgelopen jaren blijven dalen.

⁴⁹ <http://www.kairospress.be/article/l-agriculture-en-belgique-aujourd'hui-constats-defis-et-solutions>

verminderd maar gedelokaliseerd. Wanneer men rekening houdt met de internationale handel, is de door België gegeneerde uitstoot zelfs globaal gestegen⁵⁰ (zie Figuur 2).

Figuur 2 Aan de productie versus aan het verbruik gerelateerde CO2-uitstoot van België. De aan het verbruik gerelateerde uitstoot is aangepast met de internationale handel. Bron: Le Quéré et al. (2017), Global Carbon project. <http://www.globalcarbonatlas.org/>

Een **agro-ecologische** transitie van het volledige voedselsysteem zou de uitstoot dus fors kunnen doen dalen, rekening houdend met de verantwoordelijkheden van België op het eigen grondgebied en in derde landen. De agro-ecologie wordt te vaak voorgesteld als gewoon een geheel van praktijken, een technische gereedschapskist. In werkelijkheid bewijst een internationale kritieke massa van sociale bewegingen, netwerken van voedselproducten en organisaties van het maatschappelijke middenveld dat agro-ecologie een breder alternatief is, dat de transitie mogelijk maakt van industriële landbouw naar een ecologisch, sociaal en economisch duurzaam systeem⁵¹. Zoals het rapport "Missing Pathways to 1.5°C" uitlegt, impliceert dit onder meer:

- **Het gebruik van stikstofhoudend kunstmest beperken.** De productie van stikstofhoudend kunstmest kost een enorme hoeveelheid energie. We hebben de grenzen van de planeet in termen van het gebruik van stikstof op wereldniveau al ruim overschreden. Een beperking van het gebruik in de voedselproductie tot aan deze drempel zou een netto vermindering van de uitstoot van broeikasgassen met 0,69 Gt CO₂-equivalent per jaar opleveren.
- **Minder vee produceren en dat beter doen en systemen beschermen die landbouw en veeteelt integreren.** In de veeteelt is een verandering van de manier waarop dierlijke producten (vlees en zuivel) worden geproduceerd en verbruikt veruit de efficiëntste maatregel om de klimaatverandering te bestrijden. De "benadering van de ecologische resten", die een op

⁵⁰ Alle sectoren inbegrepen.

⁵¹ Zo beschrijft de internationale boerenbeweging "La Via Campesina" de agro-ecologie als "een alternatief voor de industriële landbouw [...] een kans om de voedselproductie beter te maken voor de mens". Bron: CLARA, 2018. "Missing Pathways to 1.5°C" <https://www.climatelandambitionrightsalliance.org/report>

natuurlijk grasland en voedselafval gebaseerde dierenvoeding mogelijk maakt, impliceert ook een vermindering van het totale aantal dieren in het intensieve systeem en dus eveneens van het verbruik van vlees en zuivelproducten. Landbouwgrond is een beperkte hulpbron, zodat men voorrang moet geven aan de productie van gezonde producten voor het mens, om de voedselsoevereiniteit te garanderen. Deze veranderingen zouden aanzienlijke beperkingen van de uitstoot van broeikasgassen kunnen opleveren in de orde van 4,5 Gt CO₂-equivalent per jaar. De Europese intensieve veeteelt ondersteunt meer bepaald een exportdynamiek die een bedreiging vormt voor de extensieve systemen van bijvoorbeeld de Sahel, die nochtans een sleutelrol spelen in een geïntegreerde en duurzame landbouw.

- **Voor een gezonde voeding kiezen.** Ook door het verbruik aan te passen volgens de aanbevelingen voor een gezond dieet van onder meer de Wereldgezondheidsorganisatie, kan men het land gebruiken voor een landbouw die de ecosystemen respecteert. De beperking van het verbruik van vlees en zuivelproducten en van de totale calorische inbreng op wereldschaal tot de aanbevolen voedingsniveaus veronderstelt aanzienlijke wijzigingen van het dieet in de rijke en ontwikkelde landen. Ze zou een beduidende beperking van de uitstoot van broeikasgassen mogelijk maken en landbouwgrond vrijmaken die men kan gebruiken om de voedselsystemen te transformeren of om de ecosystemen te herstellen. Een gezond dieet zou de uitstoot van broeikasgassen kunnen verlagen met een extra 2,5 Gt CO₂-equivalent per jaar tegenover de basisprognoses voor 2050.
- **De voedselsystemen transformeren.** Een brede waaier van andere maatregelen met betrekking tot de vraag, zoals de beperking van voedselverlies en voedselverspilling, zou een besparing van 0,5 Gt CO₂-equivalent broeikasgassen per jaar kunnen opleveren.
- **Agrobosbouw benutten.** De biomassa van bomen, een van de belangrijkste agro-ecologische benaderingen, is een erg interessante en nog niet verkende oplossing. Vertrekkend van voorzichtige hypothesen zou agrobosbouw 1,04 Gt CO₂-equivalent per jaar kunnen vastleggen in een bovengrondse koolstofopvang op 300 miljoen hectare landbouwgrond.

Op Belgisch niveau zou dit niet alleen een evolutie van de productie en het verbruik van levensmiddelen in België impliceren, maar ook het aanmoedigen van de financiering van agro-ecologische modellen als alternatief voor industriële intensieve landbouw in het kader van de Belgische internationale ontwikkelingssamenwerking. Dit zou niet alleen de uitstoot van broeikasgassen verlagen maar ook het aanpassingsvermogen en de bijdrage van het klimaatbeleid aan de SDG's vergroten. Samengevat berust het aanzienlijke potentieel van de agro-ecologische benaderingen voor de bevordering van de veerkracht en de aanpassing aan de klimaatverandering en haar gevolgen op vier grote pijlers:

- een toename van de biodiversiteit;
- de verbetering van de gezondheid van de bodem;
- een verbeterd beheer van het water en een toename van de opvangcapaciteit voor water in regenzones;
- een beduidende verhoging van de productiviteit en het rendement van het land⁵².

---

⁵² Zie voor meer details over de bijdrage van de agro-ecologie aan de bestrijding van en aanpassing aan de klimaatverandering: Parmentier, S. (2014). Discussion paper: Scaling-up agroecological approaches: what, why and how? Oxfam Solidarity. <https://www.oxfam.nl/een-doorgroei-voor-agro-ecologie-waarom-wat-en-hoe>

De heroriëntatie van de voedselproductie en de verbetering van de voeding dankzij de agro-ecologie heeft structurele voordelen op het vlak van de gezondheid, de verbetering van de bestaansmiddelen, de veerkracht en de kwaliteit van de voeding.

AANBEVELINGEN

1. **Voor een op de mensenrechten gebaseerde benadering kiezen:** volgens de overwegingen van de Overeenkomst van Parijs en punten 25 en 45 van de overwegingen van de Europese Verordening 2018/1999 over de klimaatgovernance moet men de dimensies van de mensenrechten, de genderrechtvaardigheid en de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen in de Klimaat- en Energieplannen opnemen. Dit zou op vier niveaus moeten gebeuren:
  - a. In het inleidende deel van het Plan specifiek verwijzen naar de overwegingen van de Overeenkomst van Parijs, meer bepaald met betrekking tot de mensenrechten en de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen;
  - b. In sectie 5 "Impactevaluatie van geplande beleidslijnen en maatregelen" de dimensie "billijke transitie" opnemen, met inbegrip van de noord-zuiddimensie, zoals uiteengezet in het model dat de Europese Unie in Bijlage I van de voornoemde richtlijn voorstelt.
  - c. Een bijlage toevoegen die de maatregelen van het Klimaatplan vergelijkt met de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen, met inbegrip van de gevolgen op internationaal vlak. Zie in dit verband het model dat in het Spaanse Klimaat- en energieplan wordt gebruikt (bijlage E).
  - d. Het beleid en de concrete maatregelen aanpassen aan de resultaten van de evaluatie.
2. **Specifieke maatregelen opnemen om de genderrechtvaardigheid in België en de landen van het Zuiden te waarborgen.**
  - a. Specifiek verwijzen naar de Belgische en internationale wettelijke instrumenten die de genderrechtvaardigheid waarborgen. Met name:
    - i. De bijzondere wet van 5 mei 2003 op de gewaarborgde aanwezigheid van personen van verschillend geslacht in de Vlaamse Regering, de Franse Gemeenschapsregering, de Waalse Regering, de Brusselse Hoofdstedelijke Regering en onder de Gewestelijke Staatssecretarissen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest;
    - ii. De wet van 5 mei 2003 op de gewaarborgde aanwezigheid van personen van verschillend geslacht in de regering van de Duitstalige Gemeenschap;
    - iii. De wet van 12 januari 2007 strekkende tot controle op de toepassing van de resoluties van de wereldvrouwenconferentie die in september 1995 in Peking heeft plaatsgehad en tot integratie van de genderdimensie in het geheel van de federale beleidslijnen
    - iv. De beslissingen 21/CP.22 van 18 november 2016 "Gender and Climate Change" (FCCC/CP/2016/10/Add.2)
    - v. De beslissing 3/CP.23 van 18 november 2017

"Establishment of a Gender Action Plan" (FCCC/CP/2017/11/Add.1)⁵³

- b. De verschillende delen van het Plan dienen overeenkomstig aanpassen. Dit omvat onder meer:
- i. Het **genderevenwicht** in alle besluitvormingsorganen verzekeren. Dit omvat onder meer: de NKC, het CONCERE/ENOVER, het CIMM, de teams van de diensten "Klimaatverandering" van alle Belgische besturen en de overlegorganen zoals de FRDO; de eventuele comités van experts en de burgerparticipatie⁵⁴.
  - ii. Specifieke beleidsmaatregelen ontwikkelen om te verzekeren dat de genderdimensie in aanmerking wordt genomen in de **billijke transformatie van het werk**, door middel van verscheidene mechanisme (zoals quota, bewustmaking of opleiding⁵⁵)
  - iii. De genderdimensie in aanmerking nemen in internationale maatregelen zoals het gebruik van biobrandstoffen⁵⁶.

⁵³ Met name de informatie op p. 113 aanpassen: "(...) onder het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering." in "(...) inzake klimaatverandering en zal aandacht wijden aan de uitvoering van het Gender Action Plan dat in hetzelfde Raamverdrag is opgenomen."

⁵⁴ Dit kan onder meer de volgende toevoegingen inhouden:

- P.22: "Raadpleging van belanghebbenden (...)": de vrouwen zijn ondervertegenwoordigd in de processen met betrekking tot energie en klimaat, hoewel zij de helft van de bevolking vormen. Daarnaast hebben vrouwen meestal meer aandacht voor het klimaat. Het is dus belangrijk dat hun betrokkenheid wordt bevorderd. Men kan deze situatie gedeeltelijk compenseren door vrouwenorganisaties expliciet bij de raadplegingen te betrekken.

- P.57: "(...) elke entiteit de officiële lijst." → TOEVOEGEN: conform de wetgeving over de integratie van de genderdimensie (gender mainstreaming) die van kracht is op de verschillende machtsniveaus, zullen alle beleidslijnen en maatregelen rekening houden met de eventuele verschillende situaties van vrouwen en van mannen (de genderdimensie).

⁵⁵ Enkele mogelijke toevoegingen:

- P.14 en 53: "België heeft zich geëngageerd om in algemene termen (...)": het stappenplan voor de European Research Area (ERA) van de EU vermeldt de integratie van de genderdimensie in het onderzoek als prioriteit nr. 4. Het Belgische stappenplan voor de ERA van 2016 herhaalt dit engagement. → TOEVOEGEN: Wanneer de programma's voor onderzoek, innovatie en concurrentiekracht betrekking hebben op personen, zal men de eventuele verschillen tussen vrouwen en mannen (de genderdimensie) in aanmerking nemen. Vooral in het domein van het onderzoek zal men meer informatie verzamelen over de verschillen tussen vrouwen en mannen op het vlak van het energieverbruik, de energiearmoede, het afvalbeheer, de mobiliteit (verschillen in het gebruik van transportmodi maar ook de oorzaken van die verschillen), de opleiding en het werk (in het bijzonder in de sectoren die verband houden met energie en klimaat), de technische kennis, de houding tegenover duurzaamheid, klimaatverandering enz. Dit moet het mogelijk maken om aanbevelingen te geven die effectiever zijn en beter rekening houden met de genderdimensie.
- P.63: "Daarnaast wordt gewerkt aan een ambitieuze geïntegreerde aanpak voor 'natuur-, milieu- en duurzaamheidseducatie' in het onderwijs waarin het klimaatthema voorop staat." In beide gemeenschappen is een belangrijke rol weggelegd voor het onderwijs om de genderkloof kleiner te maken, ook in de domeinen van energie en klimaat. Enerzijds moet het onderwijs helpen om de traditionele genderstereotypen te verbreken en meisjes te helpen om voor STEM te kiezen en er later in te werken. Het moet dus ook een impact hebben in de domeinen van energie en klimaat. Anderzijds het ook belangrijk dat jongens het belang van duurzaamheid leren en dat een eind wordt gemaakt aan het stereotype dat duurzaamheid en eerbied voor het klimaat iets vrouwelijks zijn. → TOEVOEGEN: dit onderwijs zal rekening houden met de genderproblematiek, zowel in de attitudes als in de vaardigheden met betrekking tot klimaat en energie. Het zal een bijzondere aandacht wijden aan het delen van de verantwoordelijkheden voor de zorg voor het milieu en aan de gelijke toegang tot beroepsopleidingen voor de nieuwe banen in de ecologische sfeer. Het zal benadrukken dat duurzaamheid en eerbied voor klimaat zowel jongens als meisjes aangaan en in beider belang zijn.
- P.88: "Een kwaliteitsvolle opleiding verzekeren voor professionals (...)": zoals uit het voorontwerp van dit plan blijkt, wordt de genderdimensie nog te vaak verwaarloosd in het klimaat- en energiebeleid. Door professionals tijdens de opleiding te wijzen op het belang van de verschillen in situatie tussen vrouwen en mannen, kunnen zij een beleid uitwerken dat beter rekening houdt met de behoeften en de mogelijkheden van het doelpubliek, dat de gelijkheid bevordert en daardoor effectiever is. Het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen kan in dit verband steun verlenen → AANPASSEN: een kwaliteitsvolle en gendergevoelige opleiding voor de professionals verzekeren

⁵⁶ Dit kan onder meer de volgende toevoegingen inhouden:

- P.65: "(...) de kosten voor de consument." → TOEVOEGEN: de studie zal ook betrekking hebben op de herkomst van de biobrandstoffen en haar impact op de armoede, de voedselzekerheid en het waterbeheer, en op de landroof en zijn gevolgen voor de plaatselijke bevolking, met een bijzondere aandacht voor het welzijn en de lichamelijke integriteit (met inbegrip van seksueel geweld en misbruiken tegen vrouwen en meisjes).

3. De concrete maatregelen van het plan aanpassen om ze coherent te maken met de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen in België en in derde landen.

- a. De **biobrandstoffen op basis van voedselgrondstoffen** elimineren vanaf 2021.
- b. De "**geavanceerde**" **biobrandstoffen** moeten realistisch en behoedzaam worden benaderd. Het NKEP moet duidelijke duurzaamheidscriteria vermelden, samen met de nationale verificatiesystemen, de haalbaarheidsstudies en de rapportage aan de Europese Commissie; het moet informatie bevatten over de impact op derde landen, in het bijzonder in termen van de sociale duurzaamheid. Met name:
  - i. De voedselzekerheid op wereldvlak beschermen door elke concurrentie met voedingsgewassen te elimineren en door de druk weg te nemen die de vraag naar brandstofgewassen uitoefent op de voedselprijzen en op het gebruik van de middelen die nodig zijn om voedsel voor de plaatselijke gemeenschappen te produceren.
  - ii. Het land en de toegang tot natuurlijke hulpmiddelen beschermen van de plaatselijke gemeenschappen die bij landtransacties voor de productie van biobrandstoffen betrokken zijn, door het principe van de vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming toe te passen.
  - iii. In de volledige toeleveringsketen en de productiecycclus van biobrandstoffen de mensenrechten respecteren.
- c. Resoluut ijveren voor een **duurzame mobiliteit**:
  - i. Met een duidelijk scenario voor de geleidelijke afschaffing van benzine- en dieselveertuigen kan men hun verkoop in uiterlijk 2030 stopzetten.
  - ii. Op alle machtsniveaus verzekeren dat op het volledige Belgische grondgebied een voluntaristisch beleid wordt toegepast voor de ontwikkeling van actieve mobiliteit (lopen, fietsen, micromobiliteit enz.), in het bijzonder door de financiering en bouw van veilige infrastructuur en fietspaden en door een evenwichtige aanleg van de openbare ruime ten voordele van actieve vervoerswijzen.
  - iii. Een kwaliteitsvol openbaar vervoer ontwikkelen en erin investeren, een vervoer dat het milieu eerbiedigt en georganiseerd is rond multimodale knooppunten met toegang tot geïntegreerd gedeeld vervoer (nieuwe mobiliteitsdiensten) met, in de stad, een dicht bovengronds openbaarvervoersnetwerk met eigen infrastructuur.
  - iv. Bij de Europese buurlanden stappen ondernemen om op een gecoördineerde wijze een fiscaliteit in te voeren die luchtreizen ontmoedigt (belasting op kerosine en/of belasting op vliegtickets) en

- P.129: "Impactevaluatie van geplande beleidslijnen en maatregelen": → TOEVOEGEN:

- 1) Een analyse van een gendergevoelige billijke transitie toevoegen, met verwijzing naar met name de impact op de arbeidsmarkt voor de vrouwen; de opleidingsbehoeften volgens gender; de impact van fiscale maatregelen op gender; de impact van de representativiteit volgens gender van de nieuwe besluitvormingsstructuren.
- 2) Een sectie toevoegen die de beleidsmaatregelen beoordeelt volgens hun impact op de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen, met een diepgaande analyse van de impact op SGD 5 (genderrechtvaardigheid). Deze analyse zou rekening moeten houden met de impact van het klimaatbeleid in zowel België als de betrokken derde landen.

de verkregen inkomsten gebruiken voor de financiering van de billijke transitie in België en in de landen van het Zuiden die door het Belgische klimaatbeleid worden beïnvloed.

- d. *Indien koolstofcompensaties nodig zijn, moeten ze voorrang krijgen op binnenlands niveau: de decarbonisatie moet zoveel mogelijk binnenlands plaatsvinden, zoals onze parlementen dat vragen, met een minimaal of zelfs geen beroep op de overdracht en compensatie van uitstoot in derde landen met een zwak bestuur*⁵⁷.
- e. Een **agro-ecologische benadering** van de Belgische landbouwsector in ons beleid voor de ontwikkeling van de landbouw in het Zuiden kiezen, en ervoor zorgen dat de ecologische voetafdruk van België op wereldniveau coherent is:
  - i. **Minder stikstofhoudend kunstmest gebruiken.**
  - ii. **Minder vee produceren en dat beter doen, geïntegreerde systemen bevorderen en beschermen.**
  - iii. **Voor een gezonde voeding kiezen.**
  - iv. **De voedselsystemen transformeren.** (bv. verspilling beperken en voor lokale productiemarkten opteren).
  - v. **Agrobosbouw benutten.**

4. **De lat hoger leggen:** om coherent te zijn met de Overeenkomst van Parijs, moet het NKEP de aanbevelingen van het IPCC volgen voor de beperking van de broeikasgassen met **65% op Europees niveau tegen 2030 tegenover 1990 en voor een volledige decarbonisatie ruim voor 2050**, zodat men onder de 1,5°C kan blijven. Een temperatuurstijging als gevolg van een gebrek aan ambitie zal ernstige gevolgen hebben voor onze samenlevingen en meer bepaald voor de bevolkingen van het Zuiden in zones die kwetsbaar zijn voor het klimaat. Dat zou een schending van de mensenrechten en een bedreiging voor de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen zijn.
5. **De coördinatie verbeteren:** Het huidige NKEP is een compilatie van de federale en gewestelijke plannen, zonder ze met elkaar in verband te brengen, zonder synergie of visie op lange termijn, en opgevat met alleenstaande maatregelen. Men moet het NKEP herformuleren met een **gemeenschappelijke en holistische systeemvisie** die ons huidige sociaaleconomische model ter discussie stelt. Deze maatregelen moeten bovendien concreet blijven en samengaan met een **budgettering en een evaluatie van de impact**.
6. Om deze betere coördinatie, een ambitie in lijn met de aanbevelingen van het IPCC en een volledige integratie van de billijke transitie te verzekeren, beveelt Oxfam de invoering aan van een Klimaatwet die de Belgische doelstellingen op middellange en lange termijn (decarbonisatie ruim voor 2050) vastlegt op basis van het wetsvoorstel dat in februari 2019 bij de Kamer werd ingediend, en die rekening houdt met de goede praktijken inzake de mensenrechten in de andere landen van de Unie⁵⁸.

⁵⁷ Dit wordt trouwens beoogd door bepaalde staten, zoals het Verenigd Koninkrijk, dat uitstootcompensaties buiten de Europese grenzen uitsluit. <https://www.theccc.org.uk/wp-content/uploads/2019/05/Net-Zero-The-UKs-contribution-to-stopping-global-warming.pdf>

⁵⁸ Zie met name het klimaatwetsvoorstel van de Spaanse regering: ANTEPROYECTO DE LEY DE CAMBIO CLIMÁTICO Y TRANSICIÓN ENERGÉTICA, 20 de febrero de 2019. <https://elperiodicodelaenergia.com/wp-content/uploads/2019/02/Anteproyecto-Ley-CC-y-TE-.pdf>

OXFAM

Solidariteit / Solidarité